

עלון המשפט

ביה"ד "נתיבות חיים" שטי"י מוסדות מענה שמחה י"ם
בנשיאות הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א
פנים מאירות ו י"ם טל: 02-5023637, פקס: 02-5023655

גליון מס' 5

גליון חודש כסלו ה'תשס"ח

בית הוראה

בית הוראה לענייני ממונות "נתיבות חיים"
שטי"י כולל חושן משפט אהרל יוסף

בית הוראה מיועד לבידור עניינים הקשורים לדיני ממונות, בו ניתן להתייעץ עם חברי בית הדין "נתיבות חיים" בענייני ממונות, וכן בקריכת חווים, עוואות וכדו' ללא צורך בקביעת תור. ניתן לקבל תשובות גם באידיש, באנגלית ובערפתית.

בית הוראה פתוח בימים א' ה' בין השעות 16:30-13:00, וביום ר' בין השעות 13:00-11:00.

ניתן לפנות בשעות אלו גם בטלפון: 02-5023637

או כל היום בפקס: 02-5023655

כמורכב ניתן לקבוע תור לדיינים בביה"ד נתיבות חיים

בפ"ל: 0527642346

יוס א'	הרב א. בוורמן שליט"א	הרב י. הרל שליט"א
יוס ב'	הרב י.מ. גילינגר שליט"א	הרב א. שפירא שליט"א
יוס ג'	הגאון הרב י. שומקס שליט"א	הרב א. פלג שליט"א
יוס ד'	הרב י. ביץ שליט"א	הרב א. שפירא שליט"א
יוס ה'	הרב י. פליישמן שליט"א	הרב א. הרבסריקר שליט"א
יוס ו'	הגאון הרב ג. נוסבוים שליט"א	הרב מ. היליגער שליט"א

מוכריות בית הדין

תוכן העניינים

- א. שניים שגנבו - חיובם בדרכי תשובתם
- ב. הדלקת נר חנוכה בגפרור חברו
- ג. המשך פסקי דין בהלכות יבל תלין
- ד. מכתבים למערכת

מבי דינא - הרב יד הרל שליט"א חבר ביה"ד 'נתיבות חיים'

שניים שגנבו - חיובם בדרכי תשובתם

מעשה באדם שגנב אבן חלטה שבה לביית הוראה שטי"י בית הדין, וסיפר שלפני זמן מה גנבו הוא וחברו ביתר שתי דלתות מחצר הצונה של מוכר דלתות. מכיון שלא היתה להם אפשרות להרים את הדלתות כל גנב לבדו, הרימו ונבנו אותם בכוחות משותפים. כעת, השואל רוצה לחזור בתשובה ולשלם למוכר, ושאלתו בפיו, היות והגנב השני איננו חוזר בתשובה אולי עליו להחזיר גם את חלק חברו.

נשאלים לדיון:

- א. נגב שרוצה לחזור בתשובה ולהשיב את הגזילה האם מקבלים ממנו או שמא אין מקבלים שלא שמא ימנע מלעשות תשובה.
- ב. האם שותפים שגנבו חייבים.
- ג. האם אחד מהגנבים חייב גם על חלק חברו.

נגב שמא לחזור האם מקבלים ממנו:

נמ' בכא קמא צד, ב: "תנו רבנן הגולנין ומלוי טרביית שהחזירו אין מקבלין מהן והמקבל מהן אין רוח חכמים נוחה הימנו. אמר רבי יוחנן: בימי רבי נשנית משנה זו. והניא: מעשה באדם אחד שבקש לעשות תשובה אמרה לו אשתו, ריקה אם אתה עושה תשובה אפילו אבננו אינו שלך ונמנע ולא עשה תשובה באיתה שעה אמרו הגולנין ומלוי רביות שהחזירו אין מקבלין מהם והמקבל מהם אין רוח חכמים נוחה הימנו. וכשו"ע שם, א נפסק שתקנה זו לא נאמרה בכל הגנבים שכתב שם: גולן מפורסם שעסקיו בכך ותשובתו קשה הבא לעשות תשובה מעצמו, אם אין הגזילה קיימת אין מקבלין ממנו כדי שלא ימנע מלעשות תשובה, ואם רצה לנאת ידי שמים והחזיר אין מוחין ביד הגנול מלקבלו.

שותפים שגנבו חייבים

בגמרא כ"מ ח,א מבואר דשותפים שגנבו חייבים לשלם, ופרש"י בד"ה ואילו שותפין שגנבו, אחד הוציאה מרשות בעלים לדעתו ולדעת חברו אבל תוס' שם ד"ה ושותפין כתבו דככה"ל השני פטור דאין שליח לדבר עבירה, ולכן פירשו דמירי ששני השותפים נגבו ביחד את החפץ, אכן נראה כי גם דש"י מורה לראשונים שגם כנוזמא שגנבו יחד חייבים אלא שהוסף שהוא הדין באחד שנגב לדעת חברו.

האם אפשר לחייבו על חלק חברו:

שאלה זו מבוארת בתוספתא כ"ק פרק י', המובאת גם בירושלמי בבא קמא פרק י' הלכה א ח"ל "הגנבי שבאו במחירת (לאו דווקא אלא אורחא דמילתא נקט, שהבא במחירת משים נפשו בכפו ודרכו לבא בסיעת חבורה ולא כל אחד בפני עצמו - פני משה) ועשו תשובה חייבין לחזור עשה אחד מהן תשובה חייב לחזור את שלו. ואם היה מוציא ונותן להן הוא משלם על ידי כולן". הרי לנו כי אם רק נגב אחד רוצה לעשות תשובה אינו חייב לשלם עבור חלק הגנבים האחרים. (וראה להלן את ביאורו של השבוע יעקב בתוספתא)

פסקי הלכות - המשך בל תלין

1. איסור בל תלין קיים גם בשכירות בהמה, כלים ושאר מטלטלין. משום כך השוכר רכב ולא שילם בזמן עובר באיסור בל תלין.
2. יש מהראשונים שסוברים שבשכירות קרקע אין איסור בל תלין ויש חולקים. השולחן ערוך הביא רק את השיטה שאין איסור אך הרבה אחרונים פסקו שיש להחמיר מספק.
3. יש סוברים שבשכירות בתים דינה כשכירות כלים, ויש חולקים וסוברים שדינה כשכירות קרקע.

1. משנה ב"מ קי"א וכן נפסק בשו"ע שלט"א. 2. מררם מרטנונג (מובא בתוס' הראש ב"מ דה כל שבארצן ובטור סי' רלט) וכתב הטעם. משום שהמרא מרבה מטלטלין דכתיב: בארצך לרבות כל שבארצך ומשמע שארצך עצמה לא. והראש הסכים עמו והוסף לומר שהמרא מרבה דווקא מטלטלין שעושים בהם מלאכה דמאי דכתיב ולא קרקע הוה דרושים המיוחסים לרש"י ב"מ שם הביא דעה זו בשם תוס' והוא עצמו נשאר בספק בדיון זה. 3. איתא בספרא קדושים מראה ב' שכר הקרקעות מנין שבאמר לא תלין מעולת כל דבר. השער המשפט שלט"א מוכיח מה שהסמך והיראים הביאו את דברי הספרא שכן הוא דעתם להלכה. 4. שלט"א בשם י"ש אומרים. 5. כך פסק בשו"ע משפט. בביאור הגר"א מופיעים בענין זה שלוש פסקאות הראשונה מוכיחה כשיטה שאין איסור בשכירות קרקע בפסקה השנייה (ליקוט) מקשה על דעה זו ונשאר בצד ובפסקה השלישית (ליקוט) מוכיח כשיטה זו מן הירושלמי. באהבה חסד ט"ו והערוך השולחן שלט"ב נוטים להתמיד משום שהגירסא שכן היא דעת הגר"א. 6. קצות החושן שלט"א משום שאפילו אם לגבי דיני מתנות נחז"מ צהו מלש ולבסוף חיברו דינו בקרקע מכל מקום לגבי איסור אין דינו בקרקע. 7. שרית משנת ר' אהרן חלק ב' סי' עב משום שהראש מסביר שהטעם שאין בקרקע דין של בל תלין משום שאין עובדים עם הקרקע אלא עובדים את הקרקע ולא הוי דמאי דשכר שכיר ואם כן הוא הדין בשכירות בתים.

האלף בלא ב

האם אפשר לחייבו על חלק חברו מדין - בי ליבא לאישתלומי מהאי משתלם מהאי

נחלקו התנאים בנמרא ב"ק נג, א ברין שור חם שדחף שור לבור שלדעת חכמים בעלהשור משלם רביע הניזק מפסיד ואילו רבי נתן של שור חם ובעל הבור משלם חצי ורביע הניזק מפסיד ואילו רבי נתן סובר שבעל הבור משלם שלשה חלקים ובעל השור אחד משום ש"כי ליבא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי וכיון ששור חם פטור מניזק שלם בעל הבור חייב לשלם גם את חלקו. השו"ע ח"מ ת"ל ב פוסק בדעת רבי נתן, ובשו"ע שם ל' כתב "יש מי שאומר הוא הדין (שאומרים כי ליבא לאשתלומי וכו') לשנים שהזיק ושניהם בני חיובא אלא שהאחד ברח או שאין לו במה לשלם, משלם מאחר עד שיעור מה שהיה הוא חייב על נזק זה אלו עשאו לבדו, ויש חולקין רביון דחברו מדינא בר תשלומין אלא שאין לו מה לשלם למה יפרע זה בשבילי". ולפי זה בגרן דדין שעל פי דין שני הנגבים חייבים אלא שאי אפשר להוציא מאחד, לדיעה הראשונה הנגב שרוצה לשלם יצטרך לשלם גם עבור חברו ולדיעה השנייה הוא פטור.

אמנם הסמ"ע שם, נזכר מביא את לשונו של הטור בשם הרמ"ה (שהיא הדעה הראשונה שמחייבת) שכתב "ודוקא שהזיק לבדו, וכתב עליו "לכאורה פירושו הטור דדוקא כשכל אחד יכול להזיק אבל אם הזיק בדחיפת שניהם יותר מברחיפת אחד פטור לשלם חלק חברו". ומשמע המיידו רק כשכל אחד הפעיל מספיק בה לעשות כל הנזק גם בלעדי השני, אבל אם כל אחד עשה רק חצי נזק או לא אמרינן כי ליבא וכו' לחייב אחד על נזק השני, וכן באמת פי' הקצוה"ח שם, ג, אלא שמביא שם את דעת הרמב"ן שחולק וסובר שהוא הדין כשכל אחד עשה רק חצי נזק אפשר לחייב אחד מהם את הכל מדין כי ליבא וכו'. ומכל מקום כתב הקצוה"ח שגם הרמב"ן מודה בנזק שכלי חברו לא היה נזק כלל, בזה לא אמרינן כי ליבא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי, אך גם בזה הביא הקצוה"ח את שיטת רש"י ותוס' ב"ק יג שגם בבח"ג אמרינן כי ליבא וכו' (וכן מבואר בסמ"ע הג"ל, עיי"ש היטב).

ולפי כל הג"ל יוצא שלא מביעיא להבנת הסמ"ע אלא אפילו לדעת הרמב"ן אפילו לדיעה הראשונה בשו"ע שמחייבת אחד משנים שהזיק ביחד גם על חלק חברו (במקום שא"א להוציא מחברו), בגרן דדין יהיה פטור כיון שבלי חברו לא היה יכול לנגוב ולהוציא את ההלתות כלל. (אלא שלפי רש"י ותוס' הג"ל יהיה חייב).

ומ"מ כבר פסק השו"ע שם, שהעיקר בדיעה השנייה דלא אמרינן כלל כי ליבא וכו' רק במקום שהשני פטור מדינא, ולא במקום שמדינא חייב אלא שברח או שאין לו לשלם.

ואכן כך פסק החוות יאיר סי' ריב' דשנים שנגבו אי אפשר להוציא מכל אחד אלא החצי, וכן בשבות יעקב ח"א סי' קעח' הביא את דברי החוות יאיר והביא ראיה לדבריו מתשובת הרא"ש (מובאת בטור סי' שמט') דכבר"ג פטור, עיי"ש.

האם אפשר לחייבו על חלק חברו - מדין ערב

אלא שבהמשך דבריו שם כתב השבות יעקב שאמנם כן אפשר לחייב את אחד הנגבים ומדין ערב. שכתב "אכן אחר העיון הישב נראה לי פשוט להזכיר דיכול לנגוב הכל, ויש ללמוד דין זה מהא דאיתא ח"מ סי' ע"ו בשנים שלוו כאחד או שהפקידו כאחד או שלקחו נזק כאחד שניהם ערבים זה לזה והוא מירושלמי והסכמת גדולי ראשונים ואחרונים. ויש ללמוד בזה דהוא הדין בשנים שנגבו יחד רודאי בין שהם שותפים בנגיבתם בודאי נעשו ערבים זה לזה מזה כל שכן משנים שלוו... ומדברי הרא"ש (שמהם הביא השבות יעקב ראיה שפטור) בתשובה ורמ"א בהג"ה סי' שמח' אין סתירה כלל דהתם ששמעון לא היה רוצה לנגוב להנאת עצמו כלום רק למייע לקרובתו וכו' וכן

בשנים שהזיקו שלא עשו משום הנאת עצמן לא היו ערבים זה לזה. אבל ודאי אלו, שנגבו בשותפות בהנאת עצמן והתעסקו בשותפות לנגוב, ודאי נעשו אחראין וערבאין זה לזה. כל זה נראה לי פשוט ודלא כתשובת חות יאיר".

וכמה דורא בתרא הוסיף השבות יעקב להביא ראיה לדבריו ממדרש רבה פרשת וישב פרשה פה' על הפסוק וידד יהודא "אמר באו נפוד עצמינו שכל זמן שאנו מכונסים השטר מצוי להגבות. אמר להם הקב"ה: מעשרה בני אדם שנמצאו בנגיבה אין אחד מהם נתפס על ידי כולם (בתמיהה). הרי שנגב אחד נתפס עבור כולם.

עוד הביא שם את התוספתא ודירושלמי הג"ל שאומרים שבאנושים שנגבו יחד אין האחד חייב על חלק השני, ולכאורה קשה מדוע שלא יהיו חייבים מדין ערב ותי' שהתוספתא מתייחסת לתקנת השבים. כלומר, שמלבד מה שמבואר בבבלי שיש תקנת השבים לפטור נגב שבא לעשות תשובה מלשלם כדי שלא ימנע מלחזור בתשובה, (וזה רק בנגב שכל עסקיו בכך וכו"ל), בשאר נגבים שבאים לעשות תשובה אף שמעיקר הדין היינו מחייבים אותם לשלם את חלקם ואת חלק חבריהם מדין ערב בכל זאת כדי שלא ימנעו מלחזור בתשובה לא מוציאים מהם אלא את חלקם ולא את חלק שותפם. ונראה שהשבות יעקב דיוק זאת מלשון הירושלמי, "עשה אחד מהן תשובה חייב להתור את שלי", ומשמע דמיירי בתקנה לשבים לבד.

אך בעמרת צבי (בתשובות בסוף הספר, על סי' שמח') דחה דברי השבות יעקב, וכתב "דלא מביעיא לפי הש"ך סי' ע"ב, שכתב בשם כמה ראשונים ואחרונים שדווקא בשטר [שני לווין כאחד] היו ערבים ואחראין זה לזה אבל במלוה על פה לא [וזה דין מיוחד בשטר] ואם כן כל שכן בגרן של שני נגבים. אלא אף להפוסקים דסבירא להו דאף בעל פה היו ערבים ואחראין זה לזה, הא כתבו הפוסקים הטעם שאפילו בעל פה אינן ערבים זה לזה, כי מתחילה היה דעתו של מלוה דווקא על שניהם, וזה אינו שייך כאן". עוד הביא העמרת צבי ראיה מהרמ"א סימן שפח', "שנים שמסרו ביחד כל אחד משלם החצי", ושם בש"ך כתב דפטור על חצי השני אף במקום שאין לחברו לשלם, ואף במקום שהיה יכול לעשות כל המסירה לבד, אם כן כל שכן כאן שהוצרך דווקא שניהם כדי להוציא את הנגבה דפטור על חלק חברו.

גם בחתם סופר ח"ה סי' קל"ג חולק על השבות יעקב וכתב "אם בשותפות נגבו אינן אחראין וערבאין זה לזה וכל אחד ישלם חלקו".

אמנם כתב החתם סופר שכל זה דווקא אם נגבו ממש יחד אך אם אחד הוציא את הנגיבה ונתן חצי ממנה לחברו נמצא שהיו כגול ולא נתיאשו הבעלים וכו' אחר ואכלו ממנו רצה מזה נטב רצה מזה נטב" (ב"ק ק"א, ב). עוד מסייג החתם סופר שאם שהתה הנגיבה ביד אחד מהם לבדו וזמן מה ואם כן היה עליו להשיב אבידה לבעליה. ואם לא החזיר חייב גם על חלק חברו, מדין שומר אבידה שפשע. בשולי הדברים ראוי להעיר כי אין לפטור את הנגב כדין 'בא במתחרת' שמוותר להורגו וקם ליה ברדבה מיניה כיון דלא אמרינן זה אלא בבא במתחרת אבל בגרן דדין שנגבו בשעה וממקום שבעל הבית אין שם לא בא עם כוונה להרוג ולכן יש לו דמים וחייב על הנגיבה (עי' רמב"ם סוף פ"ט הנגיבה).

העולה לדינא:

לאור המבואר נראה שבגרן דדין אין לחייב את השואל שבא לפנינו, על חלק חברו אלא על חלקו בלבד. לא מביעיא לפי החוות יאיר, העמרת צבי והחתם סופר שפטורים תמיד נגב אחד על חלק חברו, אלא אף לפי השבות יעקב שברוך כלל מחייב נגב על חלק חברו, מכל מקום בגרן דדין פטור מתקנת השבים שלא ימנע מלעשות תשובה וכמו שהשבות יעקב עצמו פירש את דברי הירושלמי.

הרב חננאל קורח שליט"א - חבר כולל חר"ם 'אוהל יוסף' האם מותר ליטול מחברו גפרור ללא רשות להדלקת נר חנוכה

שאלה: אדם הצריך להדליק נר חנוכה או נר שבת ואין לו גפרור, האם רשאי לקחת משל חברו בלא רשות שלא ע"מ לשלם או שמא יש איסור בדבר.

תשובה: אין בזה איסור ולדבר מצוה נראה שאין בזה אפילו מרת חסידות. במקום שאין חשש שתגמר החבילה יש להתיר לכתחילה אף בלא דבר מצוה.

גזל פחות משהו פרוטה הוא גזל גמור:

דין פשוט שאסור לגזול פחות משהו פרוטה ע"י רמב"ם גזילה פרק א ב"ו וברישי הל' גניבה וע"י עוד ברמב"ם מלכים ט"ט דבן נח חייב על הגזל אף בפחות משהו פרוטה ונהרג על כך. וכן ספק הטור סי' שנט 'אסור לגזול אפילו כל שהוא'. ובטעם האיסור ע"י ברמ"ם הל' גניבה שם שכתב שאסור כדון חצי שיעור באיסורין.

לקיחת דבר שבעל הבית אינו מקפיד בלקיחתו:

במחנה אפרים בהלכות גזילה סי' ב, כתב לרדן, כנכנס לבית חברו ובעל הבית אינו שם, ולקח כלי או כל דבר הידוע לזה שנטלם, דאין דרך הבעלים להקפיד, או מחמת קירוב דעת או משום שהוא דבר מועט שאין דרך העולם להקפיד. והגדון שם אי איכא בזה איסור גזל. והביא שם דברי תוס' בבא מציעא כ"ב, ד"ה מר זוטרא, שסבורים שאדם שלוקח בלא ידיעתו של הבעלים אף שאח"כ התברר שבעל הבית מקפיד, חשוב כיאוש שלא מדעתו שהרי בשעה שנטל לא היה ידוע שבעל הבית אינו מקפיד. ולפי מאי דקימא לן יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש הוי גזל. והביא שם דמהרי"ט חלק א סי' קנ"ו סובר שהרמב"ם אישות ה"ח שכתב "קדשה בדבר שאין בעה"כ מקפיד עליו כגון תמרה או אגוז הרי זה מקודשת מספק", סובר כדברי תוס' ולכן היא ספק מקודשת. אולם המחנה אפרים סובר שהרמב"ם פליג אתוס' וסובר שלא דמי ליאוש שלא מדעת. והטעם הוא שיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש כי בשעה שבא לידו עדיין בעל הבית לא התייאש וכאיסורא אתא לידיה משא"כ כאן שגם בשעה שנטל, בעל הבית 'בעצם' אינו מקפיד, לא חשוב כיאוש שלא מדעת. כיוצא בזה כתב בש"ך שנת"א, וע"ע בעונג יר"ט י"ד סי' ק"א.

דבר שדרך אנשים שלא להקפיד בו מותר לנטול מן הדין ואסור ממדת חסידות:

כתב במגיד משנה ריש הל' גזילה (הובא גם בב"י שנט) "מיהו כתבו קצת מן המפרשים (דאסור לגזול פחות משהו פרוטה) דדוקא כשיעור מאי דקפדי ב"י קצת מן האנשים, אבל ליטול מן החבילה קיסם או מן הגדר לחצות בו שניו דליכא אינש דקפיד ביה בני האי שרי. ואף זה אסור בירושלמי ממדת חסידות. וכב"י שם, הוסיף 'וטעם הירושלמי מפני שאלו היה עושה כן כל אחד ואחד, נמצאת כל החבילה כולה כלה וכן הגדר נהרס'. ומבואר שיש דרנה נוספת שאף מקצת אנשים לא קפדי ובוה אין איסור כלל, אלא שממדת חסידות אין לעשות כן.

נראה שהמגיד משנה עוסק במקרה אחר מהמחנה אפרים והמהרי"ט, שהם מדברים בדבר שדרך מקצת אנשים להקפיד בו ובעל הבית מסוים זה לא מקפיד ולכן דנו האם יש בזה יאוש לא מדעת או שאין מה שאין כן המגיד משנה מדבר במקום שאין מי שמקפיד ובוה אין איסור כלל. וכעין זה מבואר מדברי מחנה אפרים הג"ל שהביא בסוף דבריו את דברי התוס' קידושין מ"ב ד"ה ויש אומרים, שפירשו את הגמרא שאומרת "האוכל בשוק דומה לכלב... ויש אומרים שאף פסול לעדות" שמדובר בחוטף ואוכל.

והקשו שאם כן הרי פסול כדון 'גולן' ותירצו בתי' בתרא שברבר שאין דרך העולם להקפיד ליכא איסור גזל. וכתב במחנה אפרים שאפשר שבכהאי גוונא גם תוס' בב"מ יודו דליכא איסור גזל כיון שאין בעל הבית מקפיד כלל.

במאמר המוסגר יש לעיין שאף למה שנתבאר דפחות משהו פרוטה כן נח נהרג, מ"ם בכהאי גוונא שאין דרך העולם להקפיד כלל לא ייהרג. וכן כתב בספר חמרא וחיי (לבעל הכנסת הגדולה סנהדרין נט), ע"ש. ובכך מיושב הא דאיתא במדרש בראשית רבה לא' שבדור המבול כל אחד היה לוקח תורמוס עד שהיה נגמר הכל. וקשה, מה הרויחו בזה שנטלו פחות משהו פרוטה והלא כן נח נהרג על כך, ולמה שנתבאר אחי שפיר, דמיידי בדבר שאין דרך להקפיד כלל דליכא איסור גם בכך נח.

'פחות משהו פרוטה' ו'פחות מפתות משהו פרוטה'?

בתוס' בקידושין שם כתבו בתי' ראשון שהאוכל בשוק לא נפסל לעדות מדין גזלן כי מיידי בגזל פחות משהו פרוטה. וקשה דמה בכך והרי נתבאר שאסור לגזול פחות משהו פרוטה דבר תורה. ושלא לפחות משהו פרוטה אין דין ממון ולא חשוב 'רשע דחמס' ולכן לא נפסל לעדות, עיין רמב"ם עדות י"ד, ובשדי חמד מערכת ח' אות א'. ובסי' הערות להגרי"ש אלישיב שליט"א קידושין שם. עמד כדברי תוס' אלו, וכתב 'ויתכן לומר בדרך אפשר, דהגם דבן נח נהרג על פחות משהו פרוטה, מ"ם כשיעור קטן מאוד שאין דרך האנשים להקפיד אינו מזהיר על זה, ותורמוס אחד שוויו מועט מאוד ובפרט שמחוסר שליקה וכישול הרבה. ואם כנים אנו בזה אי"כ הוא הדין נמי בישראל שמצינו שבפחות משהו פרוטה אסור מן התורה, מ"ם בדבר מועט אינו מזהיר, וא"כ י"ל דהתוס' מיידי בחוטף דבר מועט מאוד, אך זה חידוש לחלק בפחות משהו פרוטה על שיעור קטן מאוד. על אף שבפשטות נראה שתוס' התכוונו לתרין שכיון שאין דרך העולם להקפיד בזה ממילא לא הוי גזל אבל מכל מקום אסור ממדת חסידות כמו שנתבאר. אך קשה לומר כן שאם התכוונו בתי' של פחות משהו פרוטה לומר שמיידי בדבר שאין רגילות להקפיד בו הרי זה כבר כלול בתירוץ השני שהובא לעיל שמיידי בדבר שאינו מקפיד בו כלל. נראה שקושי זה הכריח את הגרי"ש שליט"א לחפש שיש דין של 'פחות מפתות משהו פרוטה' שחפץ שאין בו שווי כלל בטל מאליו ואין איסור גזל כלל.

העולה לדינא:

- א. לדעת תוס' לדין שקיימא לן יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש אסור לקחת חפץ שהבעלים אינו מקפיד בלקיחתו. בש"ך נוטה לחלוק על דברי תוס'. בדעת הרמב"ם נחלקו האחרונים.
- ב. לקחת חפץ שדרך כלל אנשים לא מקפידים בלקיחתו אין בזה משום איסור גזל וכדברי המגיד משנה בשם הירושלמי. ונראה שלדבר מצוה אין להימנע מלקחת גפרור אפילו ממדת חסידות משום שעל ידי זה ימנע מלעשות את המצוה, עוד יש לצדד, שבאופן שאין חשש שתגמר כל החבילה, כגון שהחבילה אינה עומדת במקום שכל אחד יכול לקחת גפרור, שרי בלא"ה וליכא מדת חסידות.

1. ובטעם דליכא חיוב השנה נפחות משהו פרוטה. האם הטעם הוא משום דלא חייב תמון או מצד סברא שפחות משהו פרוטה תגזול מנחל ונפקא מיניה בגונג מחשוי שאינם בני מחילה או באופן שהבעלים לא יודעו. האם חייב בהשנה, ע"י מחנה אפרים גזילה א ובמנחות חינוך מצוה ק"ל וכן משמע מונג יר"ט ת"ב' ועיין שם שלמד שוה"ג גם הפירוש ברמב"ם ותמרה ואגוז. שאין דרך העולם להקפיד כלל וכן יש משמעות במחנה אפרים סי' א' שלמד כן ברמב"ם

4. שבר דירה מרוהטת חלק מהתשלום הינו עבור הריהוט והתשלום על חלק זה דינו כשכירות כלים שבהם לכל הדעות יש איסור בתל"ן.

5. שימוש במקרה נחשב לשכירות קרקע ולכן (לדעות המחמירות בסעיפים 12 - 13) חייב לשלם בסוף אותו עונה בה טבל, אם יש לו מנוי חודשי חייב לשלם בעונה בה מסתיים החודש "ואפילו אם לא תבע".

6. יש פוסקים שסוברים שמכשירי חשמל שאי אפשר להשתמש בהם אלא אם כן הם מחוברים לחשמל דינם כקרקע, בין שהם מחוברים לקרקע. אמנם נראה שאין להקל בכישרונו ו"בפרט שלהרבה פוסקים גם בשכירות בתים ממש יש איסור בתל"ן".

7. מי שמתמשך ברכב של חברו ומשלם רק עבור הדלק או משתמש בטלפון של חברו ומשלם רק עבור עלות השיחות אינו עובר על בתל"ן. אמנם אם סיכמו שהוא צריך לשלם לבעל הרכב גם את דמי ביטוח או שישלם לבעל הטלפון יותר מעלות השיחה חייב לשלם בזמן ואם אינו משלם עובר על בתל"ן.

8. שבר פועל או כלי לשנה וקצב לו משכורת שמשולמת בסוף כל חודש, אף שלגבי דין פועל נחשב כשכיר שנה ואין לפטרו באמצע השנה מכל מקום לגבי דין בתל"ן נחשב לשכיר חודש ויש לשלם לו בסוף כל חודש.

9. מדין תורה צריכים לשלם רק בתום תקופת השכירות, אך כיום הנהוג בשכירות בתים לזמן ממושך לשלם בתחילת כל חודש חודש ויש להסתפק אם עוברים על בתל"ן אם לא שלם מראש. כמו כן יש להסתפק אם עוברים על בתל"ן אם לא שילם בסוף החודש.

10. כשסוברים חרר בבית מלון נהוג לשלם בתום השכירות והיות שחלק מהתשלום הוא עבור שכירות החדר יש איסור בתל"ן. כמו כן כשסוברים אולם לחתונה בדרך כלל משלמים בסוף השמחה ולכן אם אינו משלם עובר משום בתל"ן (לסוברים שיש איסור בתל"ן בשכירות בתים).

11. מי ששוכר כלי לימים או לפעולה מסוימת חייב לשלם בתום תקופת השכירות אפילו אם הוא עדיין לא החזיר את הכלי. אמנם אם לא קצבו מראש את תקופת השכירות אינו עובר עד שיחזיר את הכלי. אם שוכר כלי לפעולה מסוימת ובעל הבית אינו יודע שהשוכר כבר בצע את הפעולה ותקופת השכירות נגמרה ולכן הוא אינו תובע, השוכר עובר על בתל"ן אפילו ללא תביעה.

9. משום וכן תנאית בתשט"ו שלמה עמוד י"א - ח"ס ב"מ תמ"א ד"ה נתנו לב"ן - עיין משפט הפועלים פרק לו הערה סו ומנחת שלמה עמוד י"ד שכתבו כן. 10. משום שאי התביעה נובעת מחוסר ידיעה מי הם החייבים ולכן אין לפרשם כמחילה. 11. חלקת יעקב ח"ד ת"י וחדש עם שמשום כך אין צורך להגבילם. המנחת שלמה ח"ב סו אות ד צ"ח טעם זה: לטניף בירור הלכה עמוד תקס"ב כתב האי חידוש מדגשיה 12. משום שרבים החולקים לגבי דין טבילה כלים ועי' שנת הלוי ח"ב נ"ג ע"ה: שו"ת וו לגמרי וכן האגרות משה י"ד חלק א סי' נח אפילו אינו מוכיז טבא זו ועוד שלגבי איסור בתל"ן יש סברא נוספת שיש בכלים כאלו איסור, שהלא הטעם שאין בתל"ן בקרקע הוא שלא עובדים עם הקרקע אלא עובדים בקרקע וע"ה הערה ז', וסברא זו לא שייכת בכלים אלו. 13. שבר פועל שמתמשך בכלים כאלו, לדעת התורות הדורש הרמ"א רב"ל והקצות שלגב, חלק מהשכר הוא עבור הכלים ולכן לשיטת החלקת יעקב דינם כשכירות קרקע. 14. דאין זה שכירות אלא שאלה כמבואר שם, שהשואל בתמה מחברו צריך לשלם לה תזונה ויהי וכן כתב נתיבות השכיר פרק מה הערה א. 15. משום שבכאור גונגא הריחא הוא דמי השכירות. וגם בגיטות רכב היות שהמשכיר משלם בכל מקרה את הגיטות ועכ"ל השוכר משתתף איתו נחשב לשוכר והעסקה ביניהם נחשבת לשכירות. 16. משב"ץ א"ס"ד. 17. ב"מ ס"ה א ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף. 18. ישנם שני טעמים לומר שאין איסור בתל"ן ראשית, על פי דעת הקהילות יעקב ב"מ לו ועוד אחרונים ששכירות שמתלמת לפני השכירות אינה שכירות כלל ועיקר אלא קניית זכות שימוש ולפי זה י"ל שנחשב כמכר שאין בו איסור בתל"ן וכן הסכים הגר"ש ועפ"י שליט"א לפטור מטעם זה. עוד אפשר לומר שחייב כתיב ויקרא יטיג' י"א תל"ן פועל שכיר אתך והמשמעות היא שחייב לשלם שכר קבלת את הרכיב המפעולת השכיר ואינך משלם נחשב שאתה מלין את השוכר אתך, מה שאין כן הכא שעדיין לא נבנה לא השיב אתך. אמנם הגר"ש נוסב"ם לא נידח לו בטעמים אלו וסובר שיש איסור בתל"ן גם בכאור גונגא והכא אחד הוכיח כדעת הגר"ש נוסב"ם שליט"א מתקנת הספיקות. 19. סובר ששכירות קרקע וכלים נחשבת למכר שחל החיוב מיד, ובכל זאת התורה איסרת כאיסור בתל"ן אם אינו נשלם כמתו. דהיינו בסוף השכירות שזה הזמן שקבעה התורה כתבואר ב"מ ס"ד א. הרי שאין קשר בין שכירות שיש לה דין מכר למכר תמש. אמנם בספר מנחת צבי סובר שבכאור גונגא אין איסור בתל"ן בבידוד הלכה הקסד הביא מפורש ויברך דוד שמתפקע בזה. 19. כן נראה לכאורה לפי הטעם הראשון שמוכר בהערה הקודמת. אמנם הגר"ש ועפ"י חולק וסובר שאם לא ישלם גם בסוף יעבור על בתל"ן כיון שהסכום לשלם בתחילת החודש לא בא לעקור את דין תורה אלא להוסיף חיוב ולכן נשאר חיוב התורה לשלם בסוף ככל שכירות וכשימור החודש עובר על בתל"ן. 20. אבני מילואים ח"ב פ"ג. 21. אבני מילואים ח"ב פ"ג. 22. אבנת חסד ט"א. כיון שהסיבה שלא עובדים ללא תביעה היא משום מחילה וכן הסיבה שלא היתה תביעה היא משום שבעל הבית לא ידע שהשכירות הסתיימה ומשום כך אין זה משום מחילה.

מכתבים למערכת

הערת הגאון ר' משה סאקס שליט"א אביד קהילת הוראים בענין מה שכתבנו בגליון חודש חשוון שהתעניינות חר"ם נוו סובר מל"ה שפרע חמישים מתוך חיוב של מאה והשליש את השטר, והמליח סיכם עם הלוח שבאם לא יפרע את החמישים הנותרים עד תאריך מסוים, השליש יחזיר את השטר למל"ה ויחל לרבות את החמישים שכבר פרע, בשנית, והלוח החזיר בתוך הזמן הנקוב רק שלושים מתוך החמישים הנותרים ודעת הנתיבות שם שהמל"ה יקבל את השטר בחוזה, והלוח יספיד חמישים, על אף שהתנאי הוסר רק באופן חלקי, ודלא כדח"ט חר"ם ע"ה שסובר שיש לחייבו בקנס כפי ערך מה שלא פרע, וכתב אלינו הגאון הרב סאקס וז"ל הרי הדין מדבר כשאומר אתך הקנס, קאמר הדין דיל' דהיינו לפי חשבון, אבל כאן הרי אומר שיתן השטר ליד המל"ה, והרי בשטר כתוב שחייב לו מאה וזוהי שנתים השלישים שנתן עכשיו וז"ל ביד המל"ה שטר מלא לכן עריך לשלם הכל, עכ"ל.

תשובתנו: טעמא דמסתבר הוא, לחלק בין תנאי לשלם סכום כסף לבין תנאי שיחזיר השטר, אך יש להעיר שחילוק זה יש לוטר גם בדעת הראי"ה, שגם שם התנו שהשליש יתן השטר למל"ה, ואעפ"כ לא חילק ב"ד ברב פעלים חר"ם וא חילוק זה.

אנחנו, גם אי נמשא שהתעניינות אינו חילוק על הדין, אעפ"כ לעגן ה"ה"ה ספיקא דדינא הוא, שזמנינו בתכמת שלמה בחר"ם סי' ע"ג שחילוק על הדין להודיא ומביא ראיה מפורשת רבה פרשת וישב יאמננוטוטט שאל את רבינו א"ל מהו דכתיב אם שוט וישת פתאום, איז נזיר דימב טאה מגל"ק והוא יזיבין טאה דעירם דין סכום דדין חר"ם סכום דדין וילא מספקן מדיה כלום כענין הזה מלעיג על המוכרי ופי' שהיה סיכום שאדם יקבל מאה מלקות ותמורתה יקבל מאה דעירם וכפעל המיטה לא היה יכול לטבול את כל מאה המלקות והפסיק באמצעו ונמצא שטא קרח מטאן ומכאן טעם קבל מכות וגם לא יקבל אפילו דינא אחד, הרי שאם לא התקיים התנאי בגילויא הקנס קיים, אך יש להוסיף ש"כאמרה יש להשיב על ראיותי של החכמת שלמה על דרך מה שכתב הבית הלוי על התורה סוף פרשת בשלח בענין משלישן בטעמן וכן משלישן בטעמן, וז"ל באמת החילוק פשוט דבמסמן טאה זשים הם ממש הדין מן מאתיים... אבל מלקות ההכאה השניה מטאבת יותר הרבה מן הראשונה וכן השלישית קשה הרבה יותר משתי הראשונות וכן כולם יען כי באים על בשר הטובה הנכאב כבר מן הראשונות, עכ"ל. ולפי זה החילוק בין הדין לעובדא שבמדרש טובין, שלא הובטח לסיבה מאה דעירם רק אם יטבול הכאב שיש בטובה המאה. עוד מצינו בספר משכנות הרועים לרבינו עזריאל לר"ה"ך, אות כ' סקט"ו שחילוק על הדין, ושחילוק בין אביד תילתא שמשלם עבור ההפסד שיש לחייב כפי ערך, לבין קנס שהוא לחיוב נפשיה שיש לחייב כל הקנס, כעין דרך הראשון של הרב פעלים, ומביא מספר בית אברהם שגם מנהל'ן.

כולל חר"ם אוהל יוסף פותח שערו לפניות הציבור לשאלות והתייעצויות בענייני ממונות, מתן סעד בניסוח חווים, צוואות וכדו' ללא תמורה. הייעוץ ניתן ע"י הרבנים שליט"א. קבלת קהל מענה טלפוני וגם באנגלית בימים א-ה 13.30-15.30 וביום ר' בין השעות 13.00-11.00 עם הגר"ן נוסב"ם. כנו כן ניתן להמנות שאלות במקס או בדוא"ל. טל. 02-5023637 02-5023655. E-mail: beitedinnoc@gmail.com
לקביעת תורים לדיון בבית"ד לענייני ממונות 'נתיבות חיים' ניתן לפנות למוכירות ביה"ד. פנים מאירות ו ירושלים, פל" 052 7642346